

Je Markova priorita vážně tak zřejmá?

Příspěvek k problému dokazování priority jakéhokoliv evangelia*

Magdalena Vytlačilová

Synoptický problém rozhodně není polem novozákonního bádání, o kterém bychom mohli říci, že by stagnovalo. Ba naopak – jen v posledních několika letech vyšlo několik rozmanitých studií k synoptickému problému, v nichž se autoři dotýkají témat, která bádáním rezonují už více než sto let.¹ Snad všichni badatelé se pak shodují na tom, že synoptický problém není marginálním problémem, ale prolíná se do jiných důležitých oblastí, jako je např. výzkum historického Ježíše nebo nejranější recepce kanonických evangelií. Na základě takové důležitosti bychom mohli soudit, že bádání bude neustále revidovat své základy a předpoklady, aby zabránilo jakémukoliv kolapsu závěrů, které jsou na oněch předpokladech vystavěny.² K tomu však nedochází. Jedním z rozšířených názorů je předpoklad Markovy priority, se kterým pracují zastupci hypotézy dvou pramenů, Farrerovy hypotézy a ti, kteří zastávají závislost Jana na Markovi. Rozšířenost tohoto pojetí vyústila v nezáměr novozákonních badatelů obhajovat Markovu prioritu, takže postupují, jako kdyby byla bezpečně dokázána.³ Ilustrativní je dle mého názoru

---

* Studie je dílčím výstupem projektu PROGRES Q1 řešeného na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy.

¹ Viz např. Delbert BURKETT, *The Case for Proto-Mark: A Study in the Synoptic Problem*, (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 399), Tübingen: Mohr Siebeck, 2018; Wendy E. S. NORTH, *What John Knew And What John Wrote: A Study in John and the Synoptics*, (Interpreting Johannine Literature), London: Lexington Books / Fortress Academic, 2020.

² Jak připomíná Donald A. Hagner „musíme si připomínat, jak obtížná je datace evangelií a jak spekulativní naše závěry jsou“. Donald A. HAGNER, *Matthew 1–13*, Dallas: Nelson, 1993, s. lxxv. Podobně Allan J. McNicol tvrdí, že závěry synoptického bádání jsou v novozákonním bádání víceméně ignorovány. Allan J. McNicol, „After Fifty Years: The Legacy of William Farmer’s Solution to the Synoptic Problem: In Memory of David Barrett Peabody“, *Restoration Quarterly* 61 (2019): 193–205, 194.

³ Craig L. Blomberg např. v roce 2001 napsal: „protože je Markova priorita tak široce přijímána, je jen pouze pár nových a detailnějších prací, které ji důkladně rozvádějí“. Craig L. BLOMBERG, „The Synoptic Problem: Where We Stand at the Start of a New

nízký počet publikací, který vyšel v posledních deseti letech k Markově prioritě.⁴ Samozřejmost myšlenky, že Markovo evangelium je prvním sepsaným evangeliem, v minulosti vyjádřilo několik badatelů: dle Michaela Goulder je „Lukášovo použití Marka faktem“,⁵ James Dunn říká, že i přesto, že proběhlo několik pokusů o svržení hypotézy Markovy priority, žádný nebyl úspěšný,⁶ a Tobias Hägerland v roce 2019 rovněž píše, že konsensus ohledně Markovy priority se zdá být silnější než kdykoliv dříve.⁷ Takový konsenzus je přitom v mnoha případech vystavěn na nevyslovených předpokladech nebo na argumentech, které postrá-

---

Century,” in *Rethinking the Synoptic Problem*, ed. David A. Black – David R. Beck, Grand Rapids: Baker Academic, 2001, s. 17–40, 21.

⁴ Vylučuji takové příspěvky, které prioritu Marka zmiňují pouze v kontextu širší diskuze. Prioritě kanonického Marka (tzn. z diskuze vynechávám příspěvky o Proto/Deutero-Markovi atp.) se v posledním desetiletí věnoval Alex DAMN, *Ancient Rhetoric and the Synoptic Problem: Clarifying Markan Priority*, Leuven: Peeters, 2013; Andris ABAKUKS, „A Statistical Time Series Approach to the Use of Mark by Matthew and Luke,” in *Markan Priority Without Q: Explorations in the Farrer Hypothesis*, ed. John C. Poirier – Jeffrey Peterson, (Library of New Testament Studies 455), London: Bloomsbury, 2015, s. 119–139. Datace, které ale Markovu prioritu předpokládají: Christopher B. ZEICHMANN, „The Data of Mark's Gospel apart from the Temple and Rumors of War: The Taxation Episode (12:13–17) as Evidence,” *The Catholic Biblical Quarterly* 79 (2017): 422–437; Eve-Marie BECKER, „Dating Mark and Matthew as Ancient Literature,” in *Mark and Matthew I: Comparative Readings: Understanding the Earliest Gospels in their First-Century Settings*, ed. Eve-Marie Becker – Anders Runesson, (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 271), Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, s. 123–144. Beckerová se ve většině své studie věnuje otázce, zda je možné přesně datovat Marka a Matouše a dochází k závěru, že nikoliv. Přesto dle ní existují tři důvody, ze kterých lze odvodit Markovu prioritu: Matouš kopíruje Markovo pořadí perikop, opravuje jej a interpretuje a pracuje s více prameny. Pořadí perikop je čiré konstatování, nikoliv doklad konkrétního směru literární závislosti, stejně jako jazyková úroveň. Počet pramenů je již důsledkem konkrétního pojetí – z hlediska Griesbachovy hypotézy měl Marek k dispozici dva prameny, z hlediska pojetí Beckerové měl Matouš dva prameny.

⁵ Michael GOULDER, „Is Q a Juggernaut?,” *Journal of Biblical Literature* 115 (1996): 667–681, 670. V 60. letech 20. století např. Stephen Neill řekl, že Markova priorita je jedním z bezpečných výsledků kritického studia Nového zákona. Stephen NEILL, *The Interpretation of the New Testament: 1861–1961*, London: Oxford University Press, 1964. Ironicky však právě od 60. let 20. století začala být Markova priorita zpochybňována především Farmerem a jinými griesbachovci.

⁶ James D. G. DUNN, *Jesus Remembered*, (Christianity in the Making 1), Grand Rapids: Eerdmans, 2003, s. 143.

⁷ Tobias HÄGERLAND, „Editorial Fatigue and the Existence of Q,” *New Testament Studies* 65 (2019): 190–206. Podobně i Martin Hengel říká, že Marek nepochybně stojí na prvním místě v synoptických vztazích. *Jesus and Judaism*, Waco: Baylor University Press, 2019, s. 226.

dají logickou koherenci, může mít katastrofální důsledky pro studium Nového zákona a představuje potenciální ideologickou komponentu studia raného křesťanství, jejíž primární legitimizací je právě její nereflektované a institucionálně zakotvené konsenzuální přijetí. Základním a častým argumentem ve prospěch Markovy priority je přitom tvrzení, že je jednodušší/přirozenější vnímat Matouše a Lukáše jako teologické a jazykové vylepšení Marka, než vnímat Marka jako nepodařené zkrácení Matouše a Lukáše.⁸ Takový subjektivní pocit přirozenosti je však pouze důsledkem dlouhotrvajícího konsenzu a zakotvenosti názoru, že Marek je prvním evangeliem, než relevantním vědeckým argumentem.

V roce 2016 vyšla monografie *The Synoptic Problem: Four Views* (dále jako *SP*),⁹ v níž čtyři badatelé představují čtyři možná řešení synoptického problému a posléze každý z nich reaguje na příspěvky jiných autorů. Markovu prioritu v této publikaci hájí Craig A. Evans¹⁰ a Mark Goodacre.¹¹ Ve svém textu chci ukázat, nakolik problematicky tito autoři dokazují Markovu prioritu, přičemž ani o jednom autorovi nelze říci, že by jeho argumenty vyčnívaly z více jak století trvající diskuze.¹² Ačkoliv lze namítnout, že na malém rozsahu lze sotva doložit prioritu jednoho evangelia, omezená délka příspěvků Goodacre a Evanse má svou

⁸ Viz poznámka č. 14.

⁹ *The Synoptic Problem: Four Views*, ed. Stanley E. Porter – Bryan R. Dyer, Grand Rapids: Baker Academic, 2016.

¹⁰ Craig A. EVANS, „The Two Source Hypothesis,” in *The Synoptic Problem: Four Views*, ed. Stanley E. Porter – Bryan R. Dyer, Grand Rapids: Baker Academic, 2016, s. 27–46; „Two Source Hypothesis Response,” in *The Synoptic Problem: Four Views*, ed. Stanley E. Porter – Bryan R. Dyer, Grand Rapids: Baker Academic, 2016, s. 113–126.

¹¹ Mark GOODACRE, „The Farrer Hypothesis,” in *The Synoptic Problem: Four Views*, ed. Stanley E. Porter – Bryan R. Dyer, Grand Rapids: Baker Academic, 2016, s. 47–66; „Farrer Hypothesis Response,” in *The Synoptic Problem: Four Views*, ed. Stanley E. Porter – Bryan R. Dyer, Grand Rapids: Baker Academic, 2016, s. 127–138. Goodacreho argumentace je podobná kapitole v jeho knize *The Case against Q: Studies in Markan Priority and the Synoptic Problem* (Harrisburg: Trinity Press International, 2002, s. 19–45), zde však Markovu prioritu odvozuje mj. z datace.

¹² Na tom samozřejmě není nic špatného. Problémem ale je, pokud jiní badatelé v minulosti již ukázali na problémy takového přístupu, a pozdější badatelé (jako Evans či Goodacre) jejich kritiku ignorují. Pozitivní je však rozhodně fakt, že v posledních desetiletích mizí argument na základě pořadí perikop. Pokud vím, poslední autorkou, která argumentuje na základě perikop, je Beckerová. Eve-Marie BECKER, „Dating Mark and Matthew as Ancient Literature,” in *Mark and Matthew I: Comparative Readings: Understanding the Earliest Gospels in their First-Century Settings*, ed. Eve-Marie Becker – Anders Runesson, (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 271), Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, s. 142.

výhodu. Tou je, že oba badatelé musí volit takové příklady, které jsou dle nich nejpřesvědčivější a nejméně problematické. Cílem mého textu tak není apologie jiného řešení synoptického problému, ale demonstrace inherentních metodických a logických problémů spojených s dokazováním priority jakéhokoliv evangelia (v tomto případě Markova). Má kritika ústí v závěr, že argumentace ve prospěch priority jakéhokoliv evangelia nemůže být postavena *pouze* na komparaci daného evangelia s jinými kanonickými evangelií, protože taková argumentace zůstane vždy interpretací postupu jednoho autora na základě již *a priori* předpokládaného konkrétního vztahu. Problematická je zejména taková argumentace, která hodnotí literární a jazykovou úroveň textu a předpokládaných změn nebo která je založena na jeho délce. Má kritika se také mj. dotýká toho, s jakou jednoznačností a jistotou jsou interpretovány nejednoznačné doklady.

1. ZPŮSOBY, JAKÝMI EVANS A GOODACRE DOKAZUJÍ MARKOVU PRIORITU

Goodacre Markovu prioritu dokládá A) tzv. redakční únavou (editorial fatigue) Matouše a Lukáše, jež dle něj prozrazuje, že oba pracovali s Markem.¹³ Pro Goodacra i Evanse je však rozhodující B) Markova neparalelní látka, již hodnotí jako „zvláštní“ (weird), a látka, kterou by Marek musel vynechat, kdyby znal Matouše nebo Lukáše (klasickým příkladem je Kázání na hoře).¹⁴ Evans dále dokládá Markovu prioritu C) jeho (primitivní) slovní zásobou.¹⁵

¹³ Dle Goodacra se jedná o nejpřesvědčivější doklad Markovy priority. „The Farrer Hypothesis,” s. 76; Argument na základě redakční únavy je důležitý mj. i pro Michael D. GOULDER, *Midrash and Lection in Matthew*, London: SPCK, 1974, s. 35; Geoffrey M. STYLER, „Excursus 4: The Priority of Mark,” in *The Birth of the New Testament*, ed. Charles F. D. Moule, London: Black (3), 1981, s. 285–316; T. HÄGERLAND, „Editorial Fatigue and the Existence of Q,” *Editorial Fatigue and the Existence of Q*, *New Testament Studies* 65 (2019): 190–206, 197; Eric EVE, *Relating the Gospels: Memory, Imitation and the Farrer Hypothesis*, London: T&T Clark, 2021, s. 21.

¹⁴ Takto i Joseph A. FITZMYER, „The Priority of Mark and the Q Source in Like,” in *The Advance the Gospels: New Testament Studies*, Grand Rapids: Eerdmans (2), 1998, s. 3–40, 6; Christopher TUCKETT, „Synoptic Problem,” *Anchor Bible Dictionary*; Johan ENGELBRECH, „Challenging the two-source hypothesis: how successful are the commentaries?,” *Neotestamentica* 30 (1996): 89–101, 95; Grant R. OSBORNE – Matthew C. WILLIAMS, „The Case for the Markan Priority View,” in *Three View on the Origins of the Synoptic Gospel*, Grand

Ad A) Redakční úrava a problém obousměrné argumentace

Jak jsem výše uvedla, redakční úravou Goodacre míní takovou úpravu, během níž autor začne přepracovávat pramen a z nepozornosti (únavy) z něj převezme i to, co je v konfliktu se změnami, které dříve udělal (např. vynechá nějaký děj, ale později jej předpokládá). Tato redakční úrava je dle Goodacra patrná v několika pasážích Matouše a Lukáše, během jejichž kompozice oba evangelisté vycházeli z Marka.

Nejčastěji uváděným příkladem Matoušovy redakční únavy je perikopa, v níž je popsána smrt Jana Křtitele (Mt 14,1–12; Mk 6,14–29). V Markovi je Hérodes chybně označen jako „král“¹⁶ a Matouš, když dle Goodacra Marka přebírá, si je vědom této chyby a Héroda nazve „tetrarchou“ (14,1). Později však Matouš převezme vlivem Markovy předlohy označení král (14,9). Kromě této terminologické nejednotnosti se v Matoušově verzi perikopy nachází i příběhová nekonzistence, jež je dle Goodacra způsobena Matoušovým neopatrným zkrácením Marka. V Markovi si totiž smrt Jana Křtitele přeje Hérodiás, a nikoliv Hérodes, který měl k Janovi vřelý vztah (Mk 6,19–20), a proto po jeho smrti smutní. V Matoušovi je to však Hérodes, kdo si přeje Janovu smrt, a jeho pozdější smutek z Janovou smrtí je proto z hlediska logiky výpovědi problematický. Dle Goodacra je zřejmým vysvětlením Matoušových nekonzistencí Matoušovo nedůsledné zpracování Marka.¹⁷

I v Lukášovi Goodacre nachází redakční únavu, a sice v perikopě Nasycení pěti tisíců (Mk 6,30–44; Lk 9,10–17). V Markovi Ježíš nasytí pět tisíců na pustém místě, zatímco v Lukášovi v Bětsaidě. Tato změna je však problematická, neboť nezapadá do pozdějších veršů Luká-

---

Rapids: Baker Academic, 2001, s. 39, 65; Donald A. CARSON – Douglas J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, Praha: Návrat domů, 2003, s. 77; Daniel J. HARRINGTON – John R. DONAHUE, *The Gospel of Mark*, (Sacra Pagina 2), Collegeville: The Liturgical Press, 2002, s. 4; Robert H. STEIN, *Studying the Synoptic Gospels: Origins and Interpretation*, Grand Rapids: Baker Academic (2), 2001, s. 52; DUNN, *From the Gospels to Jesus*, s. 143; EVE, *Relating*, s. 20.

¹⁵ Podobně i Burnett H. STREETER, *The Four Gospels: A Study of Origins*, London: MacMillan and Co. Limited (5), 1951, s. 151–152, 162–164; STYLER, „Excursus 4,“ s. 223–232; FITZMYER, „The Priority of Mark,“ s. 10; STEIN, *The Synoptic Problem*, s. 49–97; BECKER, „Dating Mark,“ s. 142.

¹⁶ Goodacre neřeší, zda je Markova chyba záměrná, nebo nikoliv. Dle některých interpretací je Markova terminologie polemickým nástrojem, který pokládá do kontrastu krále Héroda a krále Ježíše. Taková terminologie sice může být zavádějící v historickém kontextu, ale nikoliv v kontextu Markova evangelia.

¹⁷ GOODACRE, „Farrer Hypothesis,“ s. 47.

še, v nichž Dvanáctka po Ježíšovi žádá, aby propustil zástup, ať může jít do okolních vesnic a dvorů, protože je na pustém místě a nemá kde spát a co jíst (Mk 6,36; Lk 9,12). Dle Goodacra se Lukáš rozhodl změnit kontext perikopy, avšak zřejmě z nepozornosti opomenul, že pozdější žádost Dvanáctky je v rozporu s jeho redakční úpravou.

Problémy

Argumentace ve prospěch Markovy priority na základě redakční únavy je dle mého názoru nejméně problematická, neboť ukazuje na složitost (ať už jazykovou či obsahovou), která v textu je, a na pozadí jiného textu se ji snaží vysvětlit. To, že Matouš a Lukáš byli nepozorní, a jejich evangelia jsou proto nekonzistentní, je tedy fakt. Problémem však je, že v obou případech lze legitimně argumentaci obrátit a říci, že Lukáš a Matouš byli nekonzistentní (fakt zůstane), a tak je Marek opravil (interpretace se změní).¹⁸ Přítomnost „redakční únavy“ je tak pouze úhlem pohledu, nikoliv objektivním kritériem pro určení vztahu dvou textů. Budeme-li předpokládat, že Matouš a Lukáš použili Marka, nalezneme redakční únavu. Když budeme předpokládat, že Marek zkrátil Matouše a Lukáše, nalezneme jednoduše redakční korektivy. V případě redakčního korektivu tak nezodpovíme, *proč* je Matouš nekonzistentní, ale *proč* Marek je konzistentní.

Ad B) Hodnocení obsahu Marka na pozadí Matouše a Lukáše

Zřejmě již od dob Burnetta H. Streetera, jednoho z nejvlivnějších raných zastánců hypotézy dvou pramenů,¹⁹ má bádání tendenci chápat Matouše a Lukáše jako teologická a jazyková vylepšení Marka.²⁰ V této linii argumentace stojí o sto let později i Evans, jenž argumentuje ve prospěch Markovy priority na základě toho, jak důstojně jsou ztvárněni Ježíšovi učedníci. Evans jako příklad volí perikopu Utišení moře, která se v různých variantách nachází v trojí tradici (Mt 8,23–27; Mk 4,35–41;

¹⁸ Takto proti Stylerovi argumentuje rovněž Henry P. HAMANN, „Sic et Non: Are We So Sure of Matthean,“ *Concordia Theological Monthly* XLI (1970): 462–469, 464. Vysvětlení na základě Griesbachovy hypotézy kritizuje Hägerland, i když dle mého názoru neoprávněně. Tvrdí totiž, že taková hypotéza nedokáže vysvětlit nepřesnost Matoušovy terminologie. Nicméně každá hypotéza má omezené pole toho, co může a nemůže vysvětlit.

¹⁹ Streeter sice zastával hypotézu s více než dvěma prameny, to však zde není podstatné.

²⁰ STREETER, *The Four Gospels*, s. 159.

Lk 8,22–25).²¹ V této perikopě se Ježíš nachází společně s učedníky na lodi a když je zastihne bouře, jejich reakce se dle každého evangelia liší: v Matoušovi říkají „Pane, zachraň nás, nebo zahyneme!“²² dle Marka se Ježíše ptají „Učiteli, tobě je jedno, že zahyneme?“²³ a dle Lukáše „Mistře, Mistře, zahyneme!“²⁴ Ježíš na ně dle Matouše reaguje slovy „Proč jste tak ustrašení, vy malověrní?“²⁵ dle Marka „Proč jste tak ustrašení? Což nemáte víru?“²⁶ a dle Lukáše „Kde je vaše víra?“. Markova pasáž, která pojednává o absenci víry, je dle Evanse Matoušem a Lukášem potlačena, protože se jen sotva jedná o dobrou vlastnost učedníků, budoucích vůdců křesťanství. Dále Evans poukazuje na to, že ze všech tří verzí je v Markovi Ježíš osloven nejnižším titulem „učitel“ (διδάσκαλος), a považuje za nepravděpodobné, že kdyby byl Marek zkrácením Matouše a Lukáše, změnil by Matoušovo označení „Pán“ (κύριος) nebo Lukášovo „velitel“ (ἐπιστάτης).

Asi nejčastěji je Markova priorita odvozována na základě nepředstavitelnosti myšlenky, že by se Marek rozhodl vynechat látku z Matouše a Lukáše.²⁷ Badatelé, včetně Evanse a Goodacra, se tak tážou: „Proč by Marek vynechal Kázání na hoře?. Streeter se přitom nebojí říci, že jenom blázen (lunatic) by tak učinil.“²⁸ Tato otázka je pak často doplněna „podivením se“ nad tím, „Proč by Marek naopak přidal tento, divný/trapný, materiál?“ Kdyby byl Marek zkrácením Matouše a Lukáše, jak tvrdí griesbachovci, znamenalo by to, že do svého evangelia přidal následující materiál.²⁹

Mk 2,27 Ježíšův výrok „Sobota je pro člověka, ne člověk pro sobotu“

Mk 3,20–21 Ježíš je rodinou osočen, že se pomátl³⁰

²¹ Stejnou perikopu volí i Goodacre ve své monografii *The Synoptic Problem: A Way Through the Maze*, London: T&T Clark, 2001, s. 26

²² κύριε, σῶσον, ἀπολλύμεθα.

²³ διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα.

²⁴ ἐπιστάτα, ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα.

²⁵ τί δειλοί ἐστε, ὀλιγόπιστοι.

²⁶ τί δειλοί ἐστε, οὐπω ἔχετε πίστιν.

²⁷ Viz poznámka č. 15.

²⁸ Tamtéž, s. 158.

²⁹ Evans uvádí pouze tyto pasáže. Nikoliv takové, ve kterých by Marek rozšiřoval paralelní perikopy.

³⁰ Jedná se o Evansův překlad (episode where Jesus is regarded as mad and his family attempts to restrain him). „Two Source Hypothesis,“ s. 35. Překlad „ἐλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη“ jako „Říkali, že se pomátl“ je dle některých badatelů zavádějící, byť takto,

- Mk 4,26–29** Podobenství o zasetém semínku
Mk 7,2–4 Parentetická poznámka k židovské praxi, paralelní s k Lk 11,37–41
Mk 7,32–34 Ježíšův zázrak, při kterém vyléčí hluchého slinou
Mk 8,22–26 Ježíšův zázrak, při kterém vyléčí slepého slinou
Mk 9,29 Ježíšův výrok „Takový duch nemůže vyjít jinak než modlitbou“
Mk 9,48–49 Výrok „kde jejich červ neumírá a oheň neuhasne. Každý bude solen ohněm“
Mk 13,33–37 Příkaz k bdění, paralelní k Mt
Mk 14,51–52 Všichni Ježíše opustili a utekli, následoval ho pouze mladík, který měl přes nahé tělo plátno.

Kromě již zmíněného Kázání na hoře by Marek vynechal i Kázání na rovině, Modlitbu páně, různá podobenství, Zlaté pravidlo atp. Pokud přijmeme Matoušovu prioritu, říká Evans, musíme vysvětlit, proč by Marek přidal materiál, který přidal, a ubral Ježíšovo učení v Matoušovi obsažené. Podobně i Goodacre říká, že „je jednodušší interpretovat neparalelní matoušovskou a lukášovskou látku jako takovou, kterou Matouš a Lukáš přidali k Markovi“, než si představit, že by ji Marek vynechal.³¹ Goodacre dále tvrdí, že pravděpodobnějším scénářem je, že Matouš a Lukáš použili Marka a vynechali v dané souvislosti divnou látku (uncongenial material), zatímco přidali velké množství materiálu, který byl očividně lepší.³²

---

kromě Evanse, překládá i např. ČEP. Sloveso ἐξέστη běžně používá Marek i Lukáš v jednom případě i Pavel a Matouš a nikdy jej nepoužijí v pejorativním významu. Tito autoři užívají slovesa k vyjádření extatického náboženského vzrušení nebo úžasu. Drew Holland navrhuje překlad „and having heard, the ones near him [the disciples or his family] went out to take hold of him; for they [the crowd] were saying that he has amazed [us]“. „The Meaning of ἔξεσθη in Mark 3:21,“ *The Journal of Inductive Biblical Studies* (2017): 6–31.

³¹ „It is much easier to see the additional material in Matthew and Luke as material that they added to their Markan source. It is harder to imagine this material as Mark's omissions from Matthew and Luke“. EVANS, „Two Source Hypothesis,“ s. 50. Podobně píše i E. Eve: „It might seem more natural to envisage Matthew and Luke expanding Mark with additional material than to think of Mark truncating Matthew and Luke at both ends and omitting so much valuable teaching material“. *Relating*, s. 20.

³² EVANS, „Two Source Hypothesis,“ s. 50.

Problémy

V analýze perikopy Utišení moře se Evans zaměřil na to, zda je možné interpretovat Markovu verzi perikopy jako zhuštění Matouše a Lukáše. Protože v Markově verzi je Ježíš osloven „nižším“ titulem a jeho učedníci jsou prezentováni jako nevěřící, považuje to Evans za nepravděpodobné. Staví tedy na předpokladu, že ranější evangelium musí obsahovat nižší Ježíšovy tituly a kritiku Ježíšových učedníků, zatímco pozdější evangelia (Matouš a Lukáš) musí obsahovat tituly vyšší a méně kritiky.

Evansův předpoklad lineárního růstu je problematický ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že Evans čtenáře neinformuje, v jakém časovém úseku mělo dojít k takto radikálnímu skoku.³³ Druhým problémem je, že Evansův předpoklad je demonstrován pouze na jedné pasáži a je v konfliktu s jinými pasážemi evangelií. Kritiku Ježíšových učedníků lze nalézt v Matoušovi a Lukášovi (např. Lk 9,37–56; 24,25–27) a známým příkladem je především Petrovo zapření (Mt 26,69–75; Mk 14,66–72; Lk 18,25–27). Podobně problematická je i Evansova argumentace, že je nepravděpodobné, že by Marek, byl-li by redakcí Matouše nebo Lukáše, změnil oslovení Ježíše na „učitel“. Takové oslovení je totiž konzistentní s textem Marka, v němž je Ježíš běžně nazýván učitelem a dle kterého jsou Ježíšovy zázraky tím nejdůležitějším učením (Mk 1,21–28). Kdyby tedy Marek byl zkrácením Matouše a Lukáše, smyslem jeho redakce by byla mj. prezentace Ježíše jako učitele a toho, kdo vykonává zázraky.

S předpokladem metavývoje a autority tradice se pojí i věčná otázka, na jejíž předpokládané nepravděpodobnosti otázky se zdůvodňuje Markova priorita, a sice, proč by Marek vynechal nějakou látku z Matouše nebo Lukáše. Taková otázka však dle mě ilustruje pouze vzájemnou izolovanost jednotlivých proudů novozákonního bádání, protože odpověď bychom našli v textech zastánců Griesbachovy hypotézy.³⁴ Kromě toho je tato otázka problematická i s ohledem na širší literární kontext doby, kdy byla evangelia sepsána.

Častá otázka „Proč Marek vynechal X?“ předpokládá, 1) že evangelisté byli pouze kompilátory tradice, kteří automaticky vkládali obsah svého

³³ Dalším možným vysvětlením by bylo, že Matouš a Lukáš byli sepsáni v oblasti, v níž převažovala jiná christologie. Takovou oblast by však bylo nutné doložit.

³⁴ K Markově literární a teologické kreativě na základě Griesbachovy hypotézy viz např. David B. PEABODY, *Mark as Composer*, Macon: Mercer Press, 1987; David B. PEABODY – Lamar COPE – Allan J. McNICOL, *One Gospel from Two: Mark's Use of Matthew and Luke (A Demonstration by the Research Team of the International Institute for Gospel Studies)*, Harrisburg: Trinity Press International, 2002.

pramene do vlastního textu (copy-paste), nikoliv kreativní literáti, popř., že k textu a jeho obsahu přistupovali jako k autoritativnímu a neměnili ho.³⁵ Taková otázka současně implicitně předpokládá 2), že evangelisté museli obsáhnout veškerou tradici, a jestliže ji neobsáhli, negovali ji.

Ad 1) Když Evans argumentuje ve prospěch Markovy priority, explicitně tvrdí, že Matouš a Lukáš stylisticky a teologicky vylepšují Marka.³⁶ Jinými slovy, Evans považuje evangelisty za autory, kteří svobodně vylepšují pramen podle svého uvážení. Z neznámého důvodu však Evans zastává jiné pojetí, když argumentuje proti Markově posterioritě a upírá Markovi jakoukoliv možnost úpravy Matouše nebo Lukáše. S podobně nezdůvodněným „dvojím metrem“ pracují i zástupci Farrerovy hypotézy, kteří Lukášovi dovolí radikálně přepracovat Matouše, ale Markovu posterioritu odmítají na základě toho, že je nemožné/nepravděpodobné, že by Marek radikálně přepracoval Matouše/Lukáše.³⁷ Když tak Evans a Goodacre argumentují ve prospěch Markovy priority, postrádají konzistentní logiku argumentace a jsou selektivní.³⁸

Ad 2) Otázka „Proč by evangelista Y vynechal materiál z evangelia Z?“ je implicitně postavena na již zmíněném předpokladu, že evangelisté byli povinni rozšiřovat svůj text, a pokud něco ze svého pramene vynechali, negovali to. Nicméně ani Evans či Goodacre explicitně nepředpokládají, že by Matouš či Lukáš byli sumou veškeré tradice a jasně zmiňují jejich selektivitu při zpracování Marka. Všimněme si přitom, nakolik by v takovém schématu Matouš konzistentně zkracoval Marka a jeho líčení Ježíšových zázraků. Dostáváme se tak opět do situace, ve které Matouš a Lukáš zkracují svůj pramen a jsou selektivní (a tak kre-

³⁵ Rovněž je dle mě paradoxní, že i mnozí zastánci hypotézy dvou pramenů tvrdí, že Janovo evangelium je teologickou redakcí synoptiků, popř. Marka. Všimněme si, že podle takové logiky je postavení dvou synoptiků (Marka a Lukáše) v rámci synoptického vztahu částečně zdůvodněno předpokladem, že by ani jeden z uvedených evangelistů radikálně nepřepsal Matouše (nebo Matouš Lukáše), tzn. Matouš byl autoritativní, a Marek a Lukáš byli „dostatečně ortodoxní“ na to, aby, kdyby se s ním setkali, ho „nepřepsali“. Nicméně pokud by byl Jan teologickou redakcí synoptiků, nebyl by Jan dle takového pohledu „dostatečně ortodoxní“ a k normativnímu textu by v podstatě přistupoval neortodoxně. Takový zvláštní dvojí metr je podle mě důsledkem nereflektovaného a chybného názoru, že když Jan obsahuje látku, která je vůči synoptikům neparalelní, musel vzniknout i v nějakém jiném náboženském kontextu.

³⁶ EVANS, „The Two Source Hypothesis,“ s. 29.

³⁷ Typicky EVE, *Relating*, s. 20–21.

³⁸ Problém tak nespočívá v předpokládaném kompozičním procesu nebo schopnostech autora.

ativní), kdežto Markovi se takový postup upírá. Setkáváme se tak opět s nezdůvodněnou logickou nekonzistencí.

Otázka, proč by Marek vynechal Kázání na hoře (nebo jiný materiál)³⁹ přitom potenciálně hodnotí raně křesťanský text optikou moderní doby. To, že Kázání na hoře je dnes pro křesťanské teology relevantní pasáží a pro někoho neodmyslitelnou součástí křesťanství, neznamená, že kdokoliv se s ním v raném křesťanství setkal, musel ho zahrnout do svého textu.⁴⁰ Protože většina novozákonních badatelů, kteří jsou zastupci hypotézy dvou pramenů, je i věřícími teology, je pro ni zřejmě nepředstavitelné, že by Marek, kdyby znal Matouše, nezahrnul v netknuté podobě Kázání do svého evangelia. Aby tak Marek nebyl vinen z toho, že do svého evangelia nezahrnul Kázání na hoře, „nesmí“ ho znát. Ačkoliv to může být falešné obvinění, zdá se mi být způsob Goodacroy a Evansovy argumentace skrytou nebo nereflektovanou apologií Marka. Markova „horší“ úroveň je totiž pro ně lépe akceptovatelná za předpokladu, že Marek neměl před sebou žádný vyšší standard (Matouš/Lukáš). Nepředstavitelnost myšlenky, že by se někdo „opovážil“ napsat horší evangelium v době, kdy již existoval Matouš a Lukáš, a do textu by nepřinesl příliš nového, je však dle mého názoru pouze důsledkem nějakého druhu kognitivního zkreslení nebo skrytého evolucionismu, když akceptovatelné změny jsou pro badatele pouze takové, které vytváří „legitimní technikou“ lepší produkt.⁴¹ I přes to, že na přelomu 19. a 20. století bylo běžné na základě Darwinova evolucionismu argumentovat ve prospěch Markovy priority,⁴² tak jak to činil William Sanday a známý

³⁹ Bez přehánění lze říci, že většina badatelů vznáší otázku, proč by Marek vynechal právě Kázání na hoře, a na jiný materiál se táže méně často.

⁴⁰ Marek Kázání jednoduše nemusel do svého textu zahrnout, protože mohlo být známé v orální tradici.

⁴¹ „Legitimní technikou“ myslím takovou redakční praxi, kterou konkrétní badatelé chápou jako legitimní. Jak je zřejmé, nelegitimní je dle těch, co odmítají posterioritu Marka, jakékoliv vynechání materiálů.

⁴² William R. Farmer, *The Synoptic Problem: A Critical Analysis*, Dillsboro: Western North Carolina Press, 1976, s. 178–198. Dle Farmera a Davida Dungana k rozšíření Markovy priority v německojazyčném prostředí pomohla i antikatolická polemika Otto von Bismarcka. William R. Farmer, „Bismarck and the Four Gospels 1870–1914,” in *The Four Gospels 1992 Festchrift Frans Neirynck* (3), ed. Christopher M. Tuckett – Gilbert van Belle – Jozef Verheyden, Leuven: Leuven University Press, 1992, s. 2477–2496; David Dungan, *History of the Synoptic Problem: The Canon, the Text, the Composition, a the Interpretation of the Gospels*, Yale: Yale University Press 2007, s. 329.

oxfordský seminář, je dle mě překvapivé, že skrytě – ať již záměrně či nezáměrně – je s námi Darwin i ve 21. století.

Posledním problémem Goodacreho a Evansova způsobu argumentace, je hodnocení kvality obsahu, které bylo, je, a vždycky bude subjektivní.⁴³ Za problematickou proto považuji i otázku „Proč by Marek do svého evangelia přidal „trapný“ materiál?“ Můžeme se samozřejmě ptát, proč je látka X v evangeliu Y, popř. proč tam Z není, nicméně takové tázání nemůže být kritériem pro určení, které synoptické evangelium je ranější a které je pozdější. Odmítnout Markovu posterioritu na základě toho, že by, slovy Evanse a Goodacra, Marek přidal „trapný materiál“, považuji za iracionální, protože ten materiál už v evangeliu je, nehledě na to, zda ho Marek přidal jako autor prvního evangelia nebo poté, co zkrátil Matouše nebo Lukáše. Problémem přitom je, že unikátní Markův materiál je v bádání zástupci Markovy priority konzistentně hodnocen jako trapný, aniž by ho Goodacre nebo Evans adekvátně zařadili do kontextu doby, což se týká především zázraků, v nichž Ježíš léčí svými slinami. Použití slin v příbězích o zázračném vyléčení bylo přitom běžné jak v řecké, tak v židovské literatuře.⁴⁴ Ačkoliv se tak tento materiál může zdát modernímu čtenáři zvláštní, je nutné jej řádně zařadit do kontextu doby a nehodnotit jej tak z moderní perspektivy.

Shrnu-li svou uvedenou kritiku způsobů, jakými Evans s Goodacrem zdůvodňují Markovu prioritu, tak lze říci, že oba autoři nezdůvodňují logiku svého tázání, prezentují ho, lidově řečeno, jako „záležitost selského rozumu“, a to vše na základě dvou nevykázaných a nevyargumentovaných předpokladů o evangelistech a o raném křesťanství. Tyto předpoklady přitom nejsou specifické pouze pro Evanse nebo Goodacra, ale můžeme se s nimi setkat i v dílech jiných badatelů.⁴⁵ 1) Autor podle

⁴³ Peabody, zastávce Griesbachovy hypotézy, ve svém příspěvku v knize *Synoptic Problem* vznáší podobnou kritiku Evanse a Goodacra, především jejich pojetí Matouše a Lukáše jako „vylepšení“ Marka. Ptá se, jak může být kritérium „vylepšení“ relevantní pro řešení synoptického problému, který není o literárním vkusu, ale o vztahu mezi evangelií. PEABODY, „The Two Gospel Hypothesis,“ 143. Podobně i Robert C. NEWMAN, „The Synoptic Problem! A Proposal for Handling Both Internal & External Evidence,“ *Westminster Theological Journal* (1980): 132–151, 149.

⁴⁴ Viz např. Paul J. ACHTEMEIER, *Jesus and the Miracle Tradition*, Eugene: Cascade Books, 2008, s. 166.

⁴⁵ Burkett se např. ptá, proč by někdo vytvořil Marka, pakliže by existoval již Matouš (Marek proto musel být první), a podobně říká, že závislost Lukáše/Marka na Matoušovi by znamenala, že by Lukáš/Marek měli zvláštní editační postupy (strange editorial behavior). *Rethinking the Gospel Sources*, London: T&T Clark, 2004, s. 4–5.

Evanse a Goodacra musel zpracovat všechny materiál, který měl k dispozici, nehladě na vlastní intence nebo materiální dispozice.⁴⁶ 2) Už za jeho časů byla tradice nedotknutelná, zejména Ježíšovy výroky, a proto by neopomenul např. Kázání na hoře/rovině.⁴⁷ Oba tyto předpoklady mj. úzce souvisí s dobovou kompoziční praxí, které se Goodacre ani Evans nevěnuje. Když se zároveň podíváme na tyto předpoklady optikou antické kompoziční praxe, ukáží se jako nanejvýš problematické – autoři byli běžně selektivní a své prameny běžně parafrázovali.

Ad C) Slovní zásoba

Argumenty na základě slovní zásoby uvádí pouze Evans a na rozdíl od výše uvedených argumentů se s nimi pokouší ukázat Markovu primitivnost, nikoliv pouze jeho prioritu. První pasáž, na které Evans demonstuje prioritu Marka, zní takto „A hned ho Duch vyhnal (ἐκβάλλω) na poušť“ (Mk 1,12). Zde se Evans zaměřuje na analýzu slovesa ἐκβάλλω, které se v Markovi nachází celkem 18x a většinou v negativním kontextu

⁴⁶ Za takovým předpokladem se dle mě skrývá i implicitní tvrzení, že každá „komunita“ měla své jedno evangelium, které bylo sumou její teologie, rituální praxe a institucionálního rámce. Vylučuje se tak, že by Marek mohl vynechat nějakou látku čistě proto, že v orální tradici byla známa. Ilustrativní je dle mě zejména věta Josepha Fitzmyera, který se ptá „proč by [Marek] vynechal tolik důležitého materiálu, který by byl užitečný pro růst a rozvoj církve? (Why is so much important gospel material that would be of interest to the growing and developing church(es) eliminated by Mark?). „The priority of Mark and the Q Source in Luke,“ s. 6.

⁴⁷ V případě zástupců Farrerovy hypotézy tyto předpoklady platí pouze o Markovi, Lukášovi se dává svoboda. Dle hypotézy dvou pramenů platí tyto předpoklady pro všechny evangelisty. Griesbachovec David Peabody dle mého názoru věcně argumentuje ve prospěch Markovy posteriority, když vysvětluje, proč Marek dle něj vynechal Kázání na hoře a jiné Ježíšovy dlouhé promluvy. S ohledem na Markovu délku jej lze totiž, dle Peabodyho, interpretovat jako text, který chtěl „uvést“ Matouše a Lukáše, a nikoliv nahradit, a proto by byl i vhodným misionářským nástrojem, který mohl být rychle přednesen a rychle okopírován. Protože zázraky byly v rané misií důležité („Ty, kdo uvěří, budou provázet tato znamení,“ Mk 16,17; dále viz např. James A. KELHOFER, *Miracle and Mission: The Authentication of Missionaries and Their Message in the Longer Ending of Mark*, (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 112), Tübingen: Mohr Siebeck, 2000, s. 245–340.) a Marek je chápe jako podstatnou část Ježíšova učení, je dle mě Peabodyho vysvětlení legitimní. Na rozdíl od Evanse a Goodacra tak Peabody nahlíží na Marka v kontextu jeho obsahu a raného křesťanství a nehodnotí subjektivně jeho redakční práci. Podobně i Hamann („Sic et Non,“ s. 465) píše, že pokud by Marek použil Matouše, tak Marek považoval za zbytečné vše z Matouše opakovat a soustředil se na aspekty, které mohl rozvíjet (Ježíšovy zázraky). Obě vysvětlení jsou dle mě legitimní a možná.

(vyhnání démonů, podobenství o zlých vinařích, očištění chrámu atp.). Evans tvrdí, že kdyby Marek znal Matouše a Lukáše, setkal by se s tímto slovesem celkem 48x, přičemž ve 20 případech by se vztahovalo k exorcismům. Proto je dle něj těžké si představit, proč by se ve verši, ve kterém Matouš použije ἀνάγω a Lukáš ἄγω, Marek (za předpokladu, že by byl sepsán jako poslední) rozhodl použít ἐκβάλλω. Dle Evanse je proto jednodušší si představit, že Marek psal své evangelium jako první a sloveso ἐκβάλλω použil v pasáži 1,12, aniž by si uvědomil, že jej později použije v „negativních“ pasážích, ve které Ježíš provádí exorcismy.

Druhý příklad, který Evans uvádí, je podobný. V Mt 26,51 a Lk 22,50 je použito sloveso πατάσσω k popisu napadení veleknězova sluhy dýkou, zatímco v Markovi je sloveso παίω (14,47). Ačkoliv Evans připouští, že Markova volba slovesa je správná, tvrdí, že je zvláštní, protože v Septuagintě se toto sloveso společně s dýkou (μάχαιρα) vyskytuje pouze jednou, zatímco Matoušovo a Lukášovo sloveso 9x. Kdyby Marek skutečně znal Matouše a Lukáše, bylo by dle Evanse těžko vysvětlitelné, proč vyměnil jejich často používané sloveso za méně časté.

Problémy

Nevím, jak si Evans představuje, že se psala/diktovala⁴⁸ evangelia, a zda si např. představuje, že se psala tak, že jakmile evangelista napsal nějaké slovo, už jej nemohl změnit, popř. že se Marek o exorcismech a slovesu s ním spojeným dozvěděl až po té, co napsal pasáž 1,12, ale Evansův argument je absurdní a nelogický. Jak sám říká, v Lukášovi a Matoušovi se ἐκβάλλω vyskytuje celkem na 48 místech a pouze 20 z nich v negativním kontextu. Proč by nás tedy mělo překvapit, že Marek použije sloveso, které lze přeložit jako „vyhnat“, k popisu Ježíšova vyhnání (ČEP uvádí *vyvedení*) na poušť? Toto sloveso dle mě implicitně předpokládá, že ten, kdo je *vyhnán*, je vyhnán nedobrovolně. Má Evans problém s tím, že Ježíš byl proti své vůli vyhnán? To z jeho argumentace není jasné, neboť pouze velice obecně říká, že to sloveso se ve 40% výskytů objevuje v negativním kontextu. Proč se mu tato skutečnost zdá problematická, však neříká. V podobném kontextu jako Marek v pasáži 1,12, použije i Lukáš sloveso ἐκβάλλω k popisu Ježíšova vyhnání z města (4,29).

⁴⁸ Dále hovořím jednoduše o sepsání. Otázka způsobu psaní je v tomto bodu argumentace irelevantní.

Druhý příklad je dle mě stejně neprůkazný jako předchozí. Jak Evans připomíná, sloveso *παίω* použil Marek správně, a nelze dle mě přemýšlet nad tím, proč se jej z celé řady sloves rozhodl použít. Některé autorovy volby jsou subjektivní a jen stěží lze všechny aspekty literárního díla racionálně vysvětlit a podobně nelze od autora očekávat, aby ze synonym použil jen taková slova, která se vyskytují v literatuře nejčastěji. Sloveso *παίω* se zároveň dle mého názoru v Markovi nevztahuje na dýku („zasáhl ho dýkou“), ale, s ohledem na jeho význam (zasáhnout někoho, včetně pěstí) dle mě nevylučuje, že nás Marek chtěl informovat o tom, že poté, co někdo (dle J 18,10 Petr) vytáhl dýku (*σπασάμενος τὴν μάχαιραν*), udeřil sluhu (*ἔπαισεν τὸν δοῦλον*), a poté mu uřízl ucho (*ἄφειλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίριον*). Nehledě na to, k čemu se sloveso váže, je dle mě důležité, že jej stejným způsobem použije evangelista Jan (18,10), jenž byl v Septuagintě zběhlý, a bez ohledu na to, zda znal Marka nebo ne, se stejné sloveso nezdráhal použít.

Je dle mě překvapivé, nakolik je Markova horší řečtina častým argumentem těch, kteří zastávají jeho ranost. Nicméně jak William Farmer správně zdůrazňuje, „Jestli platí, že jeden evangelista psal lepší řečtinou než jiný, odkazuje to pravděpodobněji na jeho soukromé vzdělání, [...] spíše než na dobu kompozice evangelia“⁴⁹ Podobně i Henry Hamann trefně dodává, že „je stejně tak jednoduché si představit, jak neohrabaný Marek zhorší (*botching up*) [jazykově] kompetentního Matouše, nebo opačně, že kompetentní Matouš koriguje Markovy neelegantní výrazy“.⁵⁰ Nicméně jen proto, že Marek nedosahuje literární nebo teologické úrovně jiných evangelií, není nutné ho interpretovat (resp. chápat tento závěr jako konkluzivní důkaz jeho vztahu k jiným evangeliím) jako primitivního, ve smyslu prvního evangelia. Literární díla budou produkována vždy, nehlédě na literární úroveň klasiků, které mohou mít jejich autoři za vzor.

⁴⁹ „If it is true that one evangelist wrote better greek than another it probably indicated more about his private education or that of his intended readers than it does about the date of composition of his gospel“. FARMER, *The Synoptic Problem*, s. 122.

⁵⁰ „It is just as easy to imagine clumsy Mark botching up competent Matthew as to imagine competent Matthew tidying up some of Mark's inelegancies.“ HAMANN, „*Sic et Non*,“ s. 463.

2. KUDY VEDE CESTA?

Jak jsem výše zmínila, konsensus ohledně Markovy priority je z velké části vystavěn na nevykázaných předpokladech, které jsou však pro diskuzi zásadní, a které tvoří ideologickou (nevykázanou) komponentu studia raného křesťanství. Evansův text je přitom ukázkový, neboť se v něm můžeme setkat s frázemi jako „starobylá tradice“, „primitivní forma tradice“, „vylepšení Markova stylu“ apod.⁵¹ Všechny tyto fráze jsou povrchní a Evans nikde v textu nevysvětlí, popř. neodkáže, co jimi myslí a zachází s nimi, jako kdyby existovala nějaká obecně platná kritéria „primitivnosti“ nebo „čistoty formy“. To samé lze říci o „Markově stylu“, který Evans demonstruje jedním Markovým slovesem a jedním podstatným jménem.

Jak je z předchozí části textu zřejmé, nejsem přesvědčena, že by argumentace ve prospěch priority jednoho evangelia na základě jiného (předpokládáně) pozdějšího evangelia byla přínosná, neb taková interpretace se pohybuje v kruhu (a je spíš ilustrací předpokládaného řešení), a pokud se nevěnuje explicitně literárním schopnostem jednotlivých evangelistů, je i logicky nekonzistentní.⁵² Je dle mě sice legitimní interpretovat a osvětlovat evangelia na základě nějakého předpokládaného vztahu, nicméně taková interpretace či charakteristika zůstane vždy interpretací daného evangelia a nikdy nebude primárně dokladem jejich vztahů. Zůstane jen naším badatelským subjektivním pokusem o vysvětlení toho, proč si myslíme, že daný evangelista postupoval tak, jak postupoval.

Na problém možnosti obousměrného zdůvodnění synoptických vztahů, a tedy i komparativní práce, v minulosti upozornilo již několik badatelů.⁵³ Zřejmě nejzevrubněji a nejsystematičtěji se tímto problémem,

⁵¹ EVANS, „Two Source Hypothesis,“ s. 29.

⁵² Několik badatelů se v minulosti pokusilo datovat Marka na základě interpretace konkrétních pasáží jakožto narážek na konkrétní historickou událost (klasicky na židovskou válku). Jestliže se však tato předpokládaná událost vyskytuje v Matoušovi nebo Lukášovi, o prioritě Marka nám to mnoho neřekne. Takto např. Martin HENGEL, „Entstehungszeit und Situation des Markuevangelium,“ in *Markus-Philologie: Historische, literargeschichtliche und stilistische Untersuchungen zum zweiten Evangelium*, ed. Hubert Cancik, Tübingen: Mohr Siebeck 1984, s. 1–45.

⁵³ Možnost obousměrného zdůvodnění je přítomná i v takových argumentacích, které se snaží synoptické vztahy odvodit na základě antické kompoziční praxe nebo rétoriky. Derrenbacker např. zastává názor, že antická kompoziční praxe je ve větším souladu s hypotézou dvou pramenů než s jinými hypotézami. *Ancient Compositional Practices and the Synoptic Problem*, s. 257–258.

pokud vím, zabýval David Neville, dle kterého hypotéza Markovy priority i hypotéza jeho posteriority dokáže současně nabídnout uspokojující vysvětlení známých menších shod (minor agreements) mezi Matoušem a Lukášem.⁵⁴ Zajímavou (a opomíjenou) studii nabídl i George Howard, jenž se zabýval stylistickými inverzemi a paralelismy v synoptických evangeliích.⁵⁵ Jako stylistické inverze Howard označil takové změny, při kterých autor textu, když zpracovává jiný pramen, transponuje nějaké slovo nebo část obsahu na začátek či konec své nové pasáže i za cenu změny vyznění nebo významu. Howard ve své studii přitom záměrně zvolil takové pasáže, v nichž se jedno řešení synoptického problému zdálo zřejmé, avšak logika, s níž se argumentovalo v dané pasáži, už byla v rozporu s jinými pasážemi. Zatímco tak dle jedné pasáže lze usoudit, že Lukáš redakčně zpracoval Marka, dle jiné pasáže lze vztah obrátit. Howard tak demonstroval, že autoři synoptických evangelií, bez ohledu na jejich vzájemné vztahy,⁵⁶ byli literáti s estetickým cítěním, a různé synoptické variace mohou být pouze důsledkem kompozičních zvyků autorů, nikoliv jejich pramenů.⁵⁷

Jestliže je dle mě cesta komparace slepá, kudy vede cesta?⁵⁸ Dle mého názoru by se „negriesbachovci“ měli inspirovat moderními griesbachovci (Bernard Orchard, D. B. Peabody), kteří svou hypotézu staví mj. na pozadí nám dochovaného obrazu raného křesťanství a neignorují patristické doklady.⁵⁹ Nezabývají se tak absurdní stratifikací nějakého

⁵⁴ David NEVILLE, *Mark's Gospel — Prior or posterior? A Reappraisal of the Phenomenon of Order*, (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 222), London: Sheffield Academic Press, 2002; *Arguments from Order in Synoptic Source Criticism: A History and Critique*, (New Gospel Studies 7), Macon: Mercer University Press, 1994.

⁵⁵ George HOWARD, „Stylistic Inversion and the Synoptic Tradition,“ *Journal of Biblical Literature* 97 (1978): 375–389.

⁵⁶ Byť jenom jedna z variant vztahů je správná.

⁵⁷ Tamtéž, s. 389.

⁵⁸ Podobně je i dle Orcharda cesta komparace slepá. „The Solution of the Synoptic Problem,“ *Scripture Bulletin* (XVIII): 1–14.

⁵⁹ DUNGAN, „Response to two-source hypothesis,“ s. 204. Zájem o historický kontext a patristické doklady chápe Farmer jako jednu z hlavních výhod Griesbachovy hypotézy (it is a distinct advantage of the Two-Gospel Hypothesis that it enjoys the support of the historical evidence critically evaluated). „The Two-Gospel Hypothesis: The Statement of the Hypothesis,“ 125–156, 129. Někteří zastánci Markovy priority sice občas odkážou na Papia a na tradici, která Marka spojuje s Petrem, nicméně selektivně ignorují doklady, dle kterých byla „evangelia s genealogiemi“ sepsána jako první. Typicky KEITH, *Gospel as Manuscript*, s. 93. Výjimkou je Hengel, který v 80. letech konstatoval, že v odvození Markovy priority jsou externí doklady (vztah Marka a Petra) kompletně

hypotetického a nedoloženého pramene Q, ale kriticky analyzují to, co je dochováno. Tím jsme se dostali k dalšímu problematickému aspektu většinového bádání, a sice k ignorování pramenů. Opět se lze zeptat: jak je možné postulovat hypotézu o vztahu tří evangelií z 1. století, a ignorovat doklady z 2. století?! Netvrdím, že je lze bez další analýzy považovat za autentické, nicméně jejich automatické a systematické ignorování je opět nevykázaným bodem novozákonního studia. Takový stav je v hypotéze dvou pramenů paradoxní, neb zde jsou vztahy mezi synoptiky postaveny na zmíněném předpokladu, že by Marek nepřepsal a nezkrátil Matouše a Lukáše (a musí být proto první) a Lukáš by nepřepsal Matouše (nebo opačně, a jsou proto nezávislí). Předpokládáme-li takovou autoritu a nepřepsatelnost synoptiků, můžeme dle mého názoru očekávat i věrohodnost zmínek o synoptících ze 2. století. Ty jsou však z nevykázaných důvodů marginalizovány anebo „odbyty“ jednou větou, že jsou nevěrohodné nebo apologetické.⁶⁰

Interní literární kritika tak sice může několika možnými způsoby osvětlit, jak *mohl* nějaký existující text vzniknout, nicméně takové osvětlení bude vždy pouze interpretací jednoho textu na pozadí druhého, dokud nebude podepřeno externími doklady, popř. dokud je dostatečně nezpochybní.

Is the Marcan Priority Really That Obvious? A Contribution to the Problem of Proving the Priority of Any Gospel

Keywords: Synoptic Problem; Marcan Priority; Farrer Hypothesis

Abstract: New Testament scholars do not agree on many things, but one of the topics they usually agree on is the priority of Mark's gospel. Given the amount of work built upon this argument in the last one hundred years, one would expect scholars to continually review its foundations and assumptions to prevent any "collapse" of the conclusions built upon it. This has not been the case, however, and most scholars take the Marcan priority (MP) for granted. The present text argues that the most common arguments for MP are merely interpretations based upon the already existing assumption, are inconclusive or

---

ignorovány. „Literary, Theological, and Historical Problems in the Gospel of Mark,” in *The Gospel and the Gospels*, ed. Peter Stuhlmacher, Grand Rapids: Eerdmans, 1991, s. 209–251, 238.

⁶⁰ Přehledný text a smysluplnou reakci na kritiku použití patristických dokladů v synoptickém problému sepsal Shawn C. SMITH, „A Defense of Using Patristic Sources in Synoptic Problem Research,” *Stone-Campbell Journal* (2013): 63–83.

based upon modern *Vorverständnis*. Such a consensus, however, represents a potentially ideological component of the study of the New Testament study. This study therefore aims to demonstrate the inherent methodological and logical problems associated with proving the priority of any gospel.

ThDr. Magdalena Vytlačilová
HTF UK
Pacovská 350/4
14021 Praha
magdalena.vytlacilova@htf.cuni.cz